

*Seydi və
Pəzi*

USTADNAMƏ

Qafil könl, bir məclisə varanda
Ver qadağa acı dilə, danışma.
Hərcayı söyləmə, hərcayı demə,
Laf eyləyib, gülə-gülə danışma.

Aşıq görək hər məclisdə sayılsın,
Sözünü eşidən qansın, ayılsın.
Kəlmə çıxar, şirin cana yayılsın,
Aşırıb sözünü zilə danışma.

Sözün manı tutma azğın, axmağın,
Xoşlanılmaz aralıqdan çıxmağın.
Layiq deyil başa qaxınc qaxmağın,
Öz eybini bilə-bilə danışma.

Yazıq Hüseyn, əhdin yetər yerinə,
Könl bağla aşıqların pirinə.
Çək sözünü həqiqətə, dərinə
Hər qədir bilməzə belə danışma.

Ustadlar ustadnaməni bir deməz, iki deyər, biz də deyək iki olsun,
düşmənin gözü tökülsün.

Könl, mane olma yara, yoldaşa,
Cəhd et yıxılanın əllərindən qap,
Güvənmə bəyliyə, gülmə gədəyə,
Axır bir gün səndən çəkərlər hesab.

Ay ilə gün gərmiş eylər, ötüşər,
İki sevgi peymanına bitişər,
Ruzi müqərrərdi, gələr yetişər,
Həzəran ölkə göz, həzəranda çap.

İbrahim, elmində nabələd olma,
Qaynayıban peymanə tək sən dolma,
Dünyaya qul olub, saralma, solma,
Çərxin gərmişinə eyləməzsən tab.

Ustadlar ustadnaməni iki deməz, üç deyər, biz də deyək üç olsun.

Sən gəl uyma hərcayiyə, nakəsə,
Naxələfdi, onda düz bazar olmaz.
Ortaq olma bivəfanın tağına,
Zatı yoxdu, şamaması tər olmaz.

Çox aşiq xəlq etdi qüdrət girdiyar,
Olubdu sözləri tamam dildə car,
Cəmi hicran çəkən nə ki aşiq var,
Mənim kimi dərdə giriftar olmaz.

Vəliyəm, açılmaz eynimin yaşı,
Əynimə geymişəm mən qəm libası,
Hər şeyin təzəsi, dostun köhnəsi –
Dönüb ilqarından biilqar olmaz.

Sizə haradan, kimnən xəbər verim, İstanbul şəhərində iki tacir qardaş var idi. Böyüyünün adı Məhəmməd tacir, xırdasının adı Əhməd tacir idi. Məhəmməd tacirin Seydi adında bir oğlu var idi, Əhməd tacirin də Məryəm xanım adda bir qızı. Bir gün Əhməd tacir Məhəmməd tacirə dedi:

– Mənim bir qızım var, sənin bir oğlun. Niyə varımızı özgə yesin? Mən qızımı sənin oğluna verirəm.

Bəli, qızı oğlana ad elədilər, nişanladılar. Hər iki qardaş bir-birinə ilğar verib, ilğar aldılar.

İlahinin qəzyəsidi, yaranan dünyada qalmayacaq, Məhəmməd tacir dünyadan köç eylədi, dünya ilə halallaşib getdi. Məhəmməd tacir ölənnən sonra Əhməd tacir vardan Seydiyə vermədi. Seydi on iki, on üç yaşına çatdı. Ayaqyalın, başıaçıq çox pis günlər keçirirdi. Bir gün Seydi yolnan ağlaya-ağlaya gedirdi, bir qarı onun qabağına çıxıb dedi:

– Oğul, niyə ağlayırsan? Sən də bir addı kişinin oğlusan. Əmində olan variyyət sənin dədəyindi. Əmin qızı da sənin deyiklindi. Get, elçi göndər, qızı sana versə, variyyətdən də sana verəcək.

Seydi gedib əmisinin öyünə elçi göndərdi. Elçilərə Əhməd tacir cavab verdi ki:

– A kişi, mən adam tapmırammı qızımı verəm? Gərək ayaqyalın, aca verəm?

Qızdan soruşdular. Qız da dedi:

– Mən də getmirəm.

Elçilər geri qayıdıb dedilər:

– Oğul, qızı vermədi.

Seydi bu sözü eşidəndə ağlaya-ağlaya özünü yetirdi atasının məzar sandığının üstünə. Torpağı qucaqlayıb, atasına şikayətləndi. Baş qəbrin üstündə, onu yuxu apardı. Ağalar ağası Şahi-mərdan özünü yetirib dedi:

– Oğul, niyə ağlayıb qəmgin olursan? Al əlimnən bu camı iç!

Seydi dedi:

– Atam, anam sana qurban, axı o cam bizə nəhydi.

Əli dedi:

– Oğul, bu cam o camlardan döyül.

Seydi camı nuş elədi. Əli barmağını qaldırıb dedi:

– Bax, nə görürsən?

Seydi dedi:

– Uzaq-uzaq yerlər görürəm.

Həzrət dedi:

– Ta nə görürsən?

Seydi dedi:

– Hind padşahının qızını görürəm.

Əli dedi:

– Hind padşahının qızı Pəri xanımı sana buta verirəm.

Seydi bir qədərdən sonra əsrəmiş nə kimisi yerindən qalxdı. Ona bir gözəllik gəlmişdi, bir gözəllik gəlmişdi ki, görəndə deyirdi: nolaydı, bir də görəydim. Seydi başladı oxumağa. Əmisi onu görüb dedi:

– Nə cür oldu ki, bu gözəlləşdi! Oğul, bu nə əhvalatdı?

Seydi dedi:

– Əmi, qoy deyim.

Aldı Seydi, görək nə dedi:

Əmi, bu gün bir mənzilə uğradım,

Hər yana dönəndə yolları yeddi.

Sual verdim, cavabımı almadım,

Bir molla göstərdi bulları yeddi.

Yeddi bülbül, yeddi güldü, yeddi nə?

Yeddi süsən, yeddi sünbül, yeddi nə?

Üç gözələ düçar oldum, yeddi nə?

Cığası, sərində, telləri yeddi.

Seydi oxur nə qələmsiz, nə yazı,
Nə məkandı-nə qışı var, nə yazı?
Dörd kitaba yazılıbdı nə yazı?
Üçü beşdi, üçü dörddü, yeddi nə?

Əmisi baxdı ki, Seydi çox sözlər deyir, amma heç nə başa düşmək mümkün deyil, çıxıb getdi. Əmisi gedəndən sonra anası gəldi, Seydinin əhvalını pəjmürdə görüb dedi:

– Ay oğul, başına dönüm, sana nə olub?
Aldı Seydi, görək nə dedi:

Başına döndüyüm gül üzlü ana,
Ana, halal eylə, mən gedər oldum.
Südü nü əmmişəm mən qana-qana,
Ana, halal eylə, mən gedər oldum.

Öyümüzün dalı çimən, söyüdü,
Qohumum qardaşım tamam iyiddi,
Sənin hər dediyin mənə öyüdüdü,
Ana, halal eylə, mən gedər oldum.

Mən Seydiyəm, yardan üzüm əlimi,
Tufana vermişəm ata malımı,
Qismət olsa tapacağam Pərimi,
Ana, halal eylə, mən gedər oldum¹.

Söz tamama yetdi. Seydi saz qayıranın yanına gedib, gördü divardan bir saz asılıb, dedi:

– Əmi, o sazı mana ver!

Sazbənd dedi:

– Özüm üçün qayırmışam, sana niyə verim?

Seydi dedi:

– Onda ver bir az çalım.

Sazbənd dedi:

– Sən tacir Məhəmmədin oğlusan, sən saz çalmağı nə bilirsen?

Seydi dedi:

– Sən ver, çalaram.

Sazbənd sazı verdi, Seydi aldı, görək ustaya nə deyir.

Başına döndüyüm, ay kamil usta,
Qadir mövlam mana buta veribdi.
Bir dərdə düşmüşəm, bir murad üstə
Qadir mövlam mana buta veribdi.

Usta bilər ustaların halını,
Qəhri əyib qamətimi, belimi,
Yaman günnən yaxşı billəm ölümü,
Qadir mövlam mana buta veribdi.

Usta, eşqin atəşindən geri dur!
Göz yaşlarım dəyirmannar yeridir,
Mən Seydiyəm, sövdücəyim Pəridir.
Qadir mövlam mana buta veribdi.

Usta dedi:

– Oğul, saz sana peşkəşdi.

Seydi gedib anasıynan halal-hümmət elədi, tay-tuşuynan görüşdü,
yolda əmisi qızı Məryəm qabağı kəsdi ki:

– Əmi oğlu, haraya gedirsən?

Seydi dedi:

– Səfərə gedirəm.

Qız aldı, görək nə dedi:

Əmim oğlu, sən ha beylə döyüldün,
Gəl al məni, getmə bizim ellərdən.
Mən dönmərəm ilqarımnan, yarımnan,
Gəl al məni, getmə bizim ellərdən.

Aldı Seydi cavabında:

Səhər-səhər gəlib qarşı durarsan,
Var get, əmi qızı, durma qarşımda.
Nahaq hicran çəkib, boynun burarsan,
Var get, əmi qızı, durma qarşımda.

Aldı Məryəm:

Bir daş vurram, gedər dəyər sazına,
Dözəmmərəm işvəsinə, nazına,
Mən mayılam sənə ala gözüne,
Gəl al məni, getmə bizim ellərdən.

Aldı Seydi:

Dərin-dərin dəryalara dalmadın,
Şirin canın eşq oduna salmadın,
Elçilər gələndə sən ki gəlmədin,
Var get, əmi qızı, durma qarşımda.

Aldı Məryəm:

Həmişə mərd olar mərdlərin sözü,
Sınəmə çəkilib bu eşqin gözü,
Gülür Məryəm xanım, öz əmin qızı,
Gəl al məni, getmə bizim ellərdən.

Aldı Seydi:

Yazıq Seydi çox mərdanə söz deyər,
Xancal alıb, qara bağrın gözdəyər,
Pəri xanım indi yolum gözdəyər,
Var get, əmi qızı, durma qarşımda.

Seydi qəbul eləmədi, yola düşdü, o yerə çatdı ki, bir dağın damasında qaçaqlar onun qabağını kəsdi. Həramilərin hamısı qız idi. Baş hərami də Cəfər paşanın qızı idi. Seydiyə dedilər:

– Aşıqlarda pul çox olar, çıxart pulu.

Biri dedi:

– Soltan, vur bunun boynunu!

Qaçaqqlar çörək yeyirdi. Bunların kim olması Seydiyə məlum idi.

Biri dedi:

– Əyər haqq aşığısansa, tap görək, biz kimik, fikrimiz nədi?

Aldı Seydi:

Adını çağırıram, ya mənim ağam,
Ağa, məni dərdə salan gəlindi!
Müştə ilə düşmüşəm hicran içində,
Ağa, məni dərdə salan gəlindi!

Mərdi iyid mərd deyər mərd oğlu mərddən,
Sərraf olan seçər ləli gövhərdən,
Düldülün sahibi ya Şahi-mərdan,
Ağa, məni dərdə salan gəlindi!

Baxçalar gətirən heyvadı, nardı,
Mən çəkdiyim müdam ah ilə zardı,
Biçarə Seydinin yeri nə dardı...
Ağa, məni dərdə salan gəlindi!

Qızlar dedilər:

– Biz sana dedik, bizi tap, demədik ki, ağayı çağır.

Aldı Seydi:

Bu qılıqda soltan olmaz qazılar,
Bunun bu döşündə hiylə var, hiylə!
Ağ sinədə tər şamama bitirdi,
Bunun bu döşündə hiylə var, hiylə!

Sana qurban olsun bu şirin canım,
Cannan artıq nəyə gələr gümanım,
Nar, turunc oğrusu, ay Pərzad xanım,
Sənin sağ əlində hiylə var, hiylə!

Gözəllər içində əlvən donlusan,
Adam öldürənsən, qəddar qanısan,
Bani xanım, sən də ikicanısan,
Sənin o qarnında hiylə var, hiylə!

Həqiqi cavabı deyib yozuram,
Dərsimi oxuyub, özüm yazıram,
Xan Seydiyəm, öz Pərimi gəzirəm,
Mənim gəzməyimdə hiylə var, hiylə!²

Qaçaqqlar baxdılar ki, bu haqq aşığdı. Bunnar Seydini buraxdılar. Seydi yola düşdü. Az getdi, çox getdi, Kazım paşanın şəhərinə çıxdı. Paşanın qızı Maral xanım səyahətə çıxmışdı. Seydini öylədilər. Maral xanım ona dedi:

– Gedək bizə.

Seydi razı olmadı. Aldı Maral xanım, görək ona nə dedi:

Başına döndüyüm, ay cavan oğlan,
Getmə, oğlan, mən də sana gələrəm!
Aylar, illər həsrətini çəkdiyim,
Getmə oğlan, mən də sana gələrəm!

Aldı Seydi cavabında:

Maral xanım, bu minnəti eləmə,
Yeri, xanım, səni alan ha döyləm!
Bu sözdəri yaraşana söyləmə,
Yeri, xanım, səni alan ha döyləm!

Aldı Maral xanım:

Hüsndə qələmlər gör necə qaşdı,
Bu necə çərxdı bu necə işdi?
Qul-qarabaş hamsı sana peşkaşdı
Getmə, oğlan, mən də sana gələrəm!

Aldı Seydi:

Bülbüllü baxçalar, gül mənim olsun,
Ərzi-Alosman fərmanım olsun,
Qul-qarabaş hamsı qurbanım olsun,
Yeri, xanım, səni alan ha döyləm!

Aldı Maral xanım:

Dərin-dərin dəryalara dalarsan,
Şirin canım eşq oduna salarsan.
Maral sənə qurban, haçan gələrsən?
Getmə, oğlan, mən də sana gələrəm!

Aldı Seydi:

Seydi deyər: ellər dağa köçəndə,
Qızılgülü dəstə tutub biçəndə,
Dəvə buynuz sürüb, qum gül açanda,
Onda, xanım, gəlib alaram səni!³.

Seydini Maral xanım saxlaya bilmədi. Maral xanımla vidalaşib yola düşdü. O yerdə gəlib çatdı ki, Pəri xanımın atası ölüb, taxtda Pəri xanım əyləşmişdi. Seydi baxdı ki, qız eyvannan tamaşa eləyir, sazı çıxarıb, görək nə dedi:

Pəncərədən hayıl-mayıl baxarsan,
Bilseydim gözdərin kimi axtarır.
Şirin canım eşq oduna yaxarsan,
Bilseydim gözdərin kimi axtarır.

Günəş camalına mən oldum heyran,
Öluncə əl çəkməz söygünü söyən,
Doğru, dürüst oldu ərənlər deyən,
Bilseydim gözdərin kimi axtarır.

Seydi deyər: şux gözəllik səndə var,
Al-qumaş geymişən, üstdə zər də var,
Tovuz tamaşalı xoş əndamlı yar,
Bilseydim gözdərin kimi axtarır.

Qız vayqiyi-aləmdə Seydini görmüşdü. O saat Seydini tanıdı, əmr elədi, onu öz otağına apardılar. Bir qədər yeyib-içməkdən sonra, qız dedi:

– Seydi, peyğəmbərin buyruğu var. Şükür Allaha, gəlib çıxmısan. Get bir molla tap, kəbinimizi kəsdir.

Seydi şəhərə çıxdı, bir məsciddə getdi. Baxdı ki, məsciddə bir neçə molla oturub, bir-biriynən cəhl eləyir. Mollalar onu görəndə dedilər:

– Bura aşıq yeri döyül, qayıt!

Seydi dedi:

– Sözümlərim var sizə.

Dedilər:

– De!

Aldı Seydi, mollalara görək nə dedi:

Bir bölük mollalar, mollazadalar,
Şəri-peyğəmbəri istərəm sizdən.
Ərş üzündə şəmsi, mahi seversiz,
Şəri-peyğəmbəri istərəm sizdən.

Alma mənim, heyva mənim, nar mənim,
Namus mənim, qeyrət mənim, ar mənim,
Bir balaca nikah işim var mənim.
Şəri-peyğəmbəri istərəm sizdən.

Dərya qırağınnan ayrılır ada,
Canım qurban olsun o min bir ada,
Kəs kəfini, Seydi yetsin murada
Şəri-peyğəmbəri istərəm sizdən⁴.

Mollalar başa düşdülər ki, Seydi kəbin kəsdirməyə gəlib. Mollalar Seydiyə kəbin kəsdilər. Kəbin kağızını götürüb, Pəri xanımın yanına getdi. Pəri dedi:

– Mənim dostum, düşmənim var, gərək pəhlivan kimi geyinəsən.

Seydi üçün qılınc, gürz, qalxan hazırladılar. Pəri xanım Seydidən ötrü bir səmənd at saxlamışdı. Onu da Seydiyə verdi.

Ustadlar deyir qızın eyvanının altından su fəvvarə vurub axırdı. Qız da şəklini eyvandan asmışdı. Seydi qızın şəklini götürüb baxırdı. Külək vurdu, əlindən suya düşdü. Seydi su aşağı düşüb şəkli axtarmaqda olsun, Hasan paşanın mehtərləri də atları suvarmağa gətirsin. Atlar suya yaxın gəlmədi. Mehtərlər baxanda gördülər, suyun üzündə bir qız şəkli var, götürüb baxdılar, gördülər elə qızdı ki, misli, bərabəri yoxdu. Atlar onun işığından ürəküb suya getmirmiş. Mehtərlər şəkli aparıb Hasan paşaya verdilər. Hasan paşa qızın şəklinə baxıb, hayıl qaldı. Çox çalışdılar, şəkli şüşədən çıxarda bilmədilər. Demə, şüşə tilsimli imiş. Bir qarı var idi, adı Bayramxatun qarı idi. Qarı buraya gəldi, dedi:

– Mən açaram.

Hasan paşa dedi:

– Nə istəsən verərəm, aç!

Qarı dedi:

– Məni al, onu açım. Gözün bağlı olmasaydı, bu şəklin yiyəsini tapardın.

Hasan paşa dedi:

– Nənə!..

Qarı dedi:

– Nənə öz anandı. Məni al, şəkli açım.

Hasan paşa dedi:

– Aldım aç.

Qarı bir əfsun oxudu, şəkili şüşədən çıxartdı.

Hasan paşa dedi:

– Bu kimdi?

Qarı dedi:

– Öz əmin qızı Pəri xanımdı.

Hasan paşa əmr elədi ki, Pəri xanımı gətirin. Hasan paşanın adamları yürüş eləyib gedən vaxt Seydi bunların qabağına çıxdı, baxdılar ki, bu, pəhlivandı, soruşdular:

– Sən nəçisən?

Seydi götürdü, görək onlara nə cavab verdi:

Ay ağalar, bəylər, ay duran cannar,
İtirmişəm yar telini, gəzirəm.
Hər kəs tapsa müjdahını verərəm,
İtirmişəm yar telini, gəzirəm.

Dərin-dərin dəryalara dalıbdı,
Şirin canım eşq oduna salıbdı,
Pəri xanım məlul-müşkül qalıbdı,
İtirmişəm yar telini, gəzirəm.

Düşməni ağladıb, dostu güldürərəm,
Dəsmalınan gözün yaşın sildirərəm,
Xan Seydiyəm, yəqin bil ki, öldürərəm,
İtirmişəm yar telini, gəzirəm.

Dedilər:

– Əşi, nə yar teli? Sən kimsən?

Aldı Seydi:

Nagahandan məni bir yuxu basdı,
O vaxtında könül istədi dostu.
Sağ tərəfdən badi-müxalif əsdi,
Yar verən tel bir ümmana qərq oldu.

Qoşunda olanlar onun sözünü xoşlamadılar. Hər tərəfdən onun üstünə hücum elədilər. Bərk dava oldu. Seydi çox adam qırdı, davada bir qarının oğlu da öldürüldü. Qoşun sınıb geri qayıtdı. Hasan paşaya xəbər verdilər ki, pəhlivan qoşunu qırıb, tamam qayıtdı. Hasan paşa əmr elədi ki, gərək o pəhlivan öldürülsün, Pəri xanım gətirilsin. Qoşun gəlib, qalanın dörd tərəfini bürüdü. Pəri xanım yatmışdı. Seydi götürüb dedi:

Qoşun gəldi səf-səf oldu,
Oyan, Pəri xanım, oyan!
Qalanın ətrafın aldı,
Oyan, Pəri xanım, oyan!

Ağlatseydim, güldürseydim,
Göz yaşını sildirseydim,
O qız yerinə mən olseydim,
Oyan, Pəri xanım, oyan!

Ağlımı sərdən alırsan,
Nə qəflətə qərq olursan,
Seydini dərdə salırsan,
Oyan, Pəri xanım, oyan!

Pəri xanımın bir qulluqçusu var idi. Pəncərədən baxanda onu oxla vurub öldürdülər. Bunu Seydi görüb, kefsiz oldu. Yenə qoşuna hücum elədi, qoşunu qovub dağıtdı. Hasan paşa əmr elədi, genə qayıtsınlar. Qoşun əhli yerbəyerdən Hasan paşaya: “Ta getmirik, özün get!” – deyib dağıldılar. Hasan paşa kefsiz oldu. Qarı Hasan paşaya dedi:

– Mən dediyimi elə, mən onu tutmağın, ya öldürməyin təhərin sana deyim.

Hasan paşa dedi:

– Elərəm!

Qarı dedi:

– Bir qədər bihuşdarı aldır. Mən gedib onu bihuş eləyib, sarıyaram, siz gəlib gətirərsiniz.

Hasan paşa bihuşdarı hazır elədi. Qarı yola düşən zaman dedi:

– Onu mən bihuş eləyəndə od tayalarına od vurduracağam, qoşunu göndərərsən gələr.

Dedi:

– Yaxşı.

Qarı ayaqyalın, başıaçıq gedib. Pəri xanımın pilləkanının ayağında oturdu, zağ-zağ əsməyə başladı. Hamının ona yazığı gəldi. Seydi eyvana çıxmışdı, onu gördü, yazığı gəldi, tez aşağı yendi, əlinnən tutub otağa çıxartdı, dedi:

– Nənə, nəyin var?

Qarı dedi:

– Heç kəsım yoxdu.

Seydi dedi:

– Qarı, səni nənə kimi saxlayacağam.

Pəri xanım dedi:

– Seydi, bu hiyləgər qarıya oxşayır, qov getsin.

Seydi dedi:

– Yox, mən saxlayacağam, yazıqdı.

Qarını yaxşı geyindirtilər. Qarı bunnara çox hörmət göstərdi. Buna inandılar. Bir dəfə çörək bişirəndə Seydinin də, Pəri xanımın da çörəyinin içinə bihuşdarı daxil elədi. Çörəyi yeyən kimi hər ikisi bihuş oldular. Qarı Seydinin əl-ayağını möhkəm bağladı. Bir qədər keçənmən sonra Seydi ayıldı, gördü əl-ayağı bağlıdı. Qarı dedi:

– Səni Hasa paşaya verəcəm.

Götürdü Seydi, ona dedi:

Başına döndüyüm, ay qarı nənə,
Bu gün din günüdür, iman günüdür.
Görüm sən gələsən dinə imana,
Nənə, bu günkü gün aman günüdür.

Aldı qarı:

Al cavabın deyim, ay Seydi oğul,
Ağla, oğul, bu gün ölən günüdür.
Mən neynirəm dini, ya da imanı,
Ağla, oğul, bu gün ölən günüdür.

Aldı Seydi:

Mən necə oğuldum, sən necə ana,
Alışıb ürəyim dönübdü qana,
İrəhm eylə mənim kimi cavana,
Nənə, bu günkü gün aman günüdür.

Aldı qarı:

Harda oldum, oğul, mən sana ana?
Alışıb ürəyin, qoy dönsün qana,
Yetrəcəyəm səni buyün düşmana,
Ağla, oğul, bu gün ölən günüdür.

Aldı Seydi:

Baxan yoxdu xan Seydinin halına,
Bülbül kimi həsrət qoyma gülünə,
Özün öldür, vermə düşmən əlinə,
Nənə, bu gün dinü iman günüdür.

Aldı qarı:

Qarı demək olmaz mən tək gəlinə,
Gümüş kəmər xub yaraşır belinə,
Yetirəcəm səni düşmən əlinə,
Ağla, oğul, bu gün ölən günündü.

Söz tamama yetdi, qarı gedib taylara od vurdu. Qoşun gəlib Seydi ilə Pərini aparanda Seydi aldı, dedi:

Canım Pəri, gözüm Pəri,
İlqarınnan dönmüyəsən.
Ağıldan olub sərsəri,
İlqarınnan dönmüyəsən.

Qaşların tağı qaradan,
Peykan oxladı yaradan,
İlqar, iman keçib aradan,
İlqarınnan dönmüyəsən.

Seydinin daşın atısan,
Yadlar hörmətin tutusan,
Bu gələcək şaha gedisən,
Mətlubuna çatmıyasan.

Seydi və Pərini apardılar. Pəri xanım götürüb, ağlaya-ağlaya görək nə dedi:

Dağlar abı geyib, ahular qara,
Mənim üçün bu dövrəyə vay deyim!
Ya rəbbim, dərdimə sən eylə çara,
Çərxi dönmüş bu dövrəyə vay deyim!

Dəryanın üzündə gəzirdi gəşdi,
Fələyin qəhəri bizə də keşdi,
Meydanın ölübdü gəl bala teşdi,
Mən ağlayım, bu meydana vay deyim!

Mən Pəriyəm, həsrət qaldım, gülümə,
Necə dözümlü, Allah, belə zülümə,
Qanlı paltarımı alım ölimə,
Gün doğannan gün batana vay deyim!

Hasan paşa əmr elədi:

– Vurun bunun boynunu!

Qazı baxıb gördü ki, Seydi öləsi oğlan döyül, dedi:

– Hasan paşa, biz bunu öldürsək camaat bizdən ikrah olar. Aparaq bəzirgan yolunda su quyusuna tullayaq.

Hasan paşa razı oldu. Cəlladlar onu aparıb quyuya salmaq istəyəndə Seydi dedi:

– Zalım cəllad, qoy bir neçəsini deyim, sonra sal!

İzn verdilər. Aldı Seydi:

İstərəm aybını üzünə deyəm,
Heç kəsinən başa vurmamın dünya!
Əzəl gələnlərə hörmət eylədin,
Sonra gələnləri neylədin, dünya?

Neylədin soltanı, neylədin xanı?
Göylərə hökm edən qəhrəman hanı?
Yer, göy padşahı Rüstəmi-Zalı –
O şiri-kirani neylədin, dünya?

Səndən qorxub xan Seydinin ürəyi,
Heç yanında hasil olsun diləyi,
Süleymandı yerin, göyün dirəyi,
Ona da bir izzət etmədin, dünya!

Söz tamama yetdi. Seydini atdılar quyuya. Bir neçə gün Seydi suyun içində qaldı. Əhməd adlı bir tacir gəlib, bu quyudan bir az kənardə qəflə-qatırı əyləndirmişdi. Bir nəfər göndərdi ki, quyudan su gətirsin. Seydi kəndirdən bərk yapışdı, su çəkən quyuya əyilib Seydini görəndə elə bildi cindi, kəndiri buraxıb çıxıra-çıxıra qaçdı ki:

– Quyuda cin var.
Əhməd tacir dedi:
– Başın batsın, cin nədi, suyu çək gətir!
Sövdəyərbaşı quyunun başına gələndə aldı Seydi, görək quyunun
içində nə dedi:

Əzəl Allahın oduyan
Dilim mövla, mövla deyir.
Bismillahın zinyətiyə
Dilim mövla, mövla deyir.

Kimiydi düşdü dərinə?
Kimiydi çıxdı sərinə?
Günü günorta yerinə
Çəkib, mövla, mövla deyir.

Oxudum sureyi-yasin,
Sinəmdədi, şovq, həvəsin,
Yazıx Seydi öz ağasın
Görüb, mövla, mövla deyir.

Sövdəyərbaşı ipi salladı. Seydi yapışıb kənara çıxdı. O saat ağı
başından gedib bihuş oldu. Bunun üzünə su səpib özünə gətirdilər.
Əhməd tacir dedi:

– Mən bunu saxlayacağam.

Əhməd tacir buna yaxşı baxdı, Seydi düzəldi.

Seydi sövdəyərbaşının yanında qalmaqda olsun, Hasan paşa Pəri
xanıma adam göndərüb sifariş elədi ki:

– Nə deyirsən, toyumuzu eləyəkmiz?

Pəri xanım dedi:

– Heç zad demirəm, razıyam, bu şərtən ki, səmənd atı minib
meydanda yeddi dəfə hərələyəsən.

Hasan paşa kimi göndərdi, səmənd at onun başını üzdü. Səs hər
yerə yayıldı. Atı gətirənə böyük ənam vəd elədilər. Bunlar burada
qalsın, al xəbəri Seydidən. Seydi Sövdəyəyə dedi:

– Sövdəyəyə əmi, mənə atalıq eləmişən, məni ölümdən qurtarmı-
san. Mənim bir mirazım var, izn ver, mən gedim. Əgər öldüm, çörəyini
mənə halal elə, ölmədim, çörəyin özünə çatar.

Sövdəyər dedi:

– Get, oğul, çörəyim halalın olsun!

Halal-hümbət eləyib ayrıldılar. Seydi yolda bir dəstə bostançıya rast gəldi. Bostançılardan birinə dedi:

– Gəlsənə paltarımızı dəyişək?

Bostançı razı oldu. Niyə də olmasın? Köhnə paltar verib, təzə paltar alırdı. Seydi bostançı tatdan bir silmə (ağac) də aldı, oldu bostançı tat.

Seydi gedirdi. Hasan paşanın nökrünün biri ona rast gəldi, dedi:

– Bir at var, onu minə bilərsənmi?

Seydi dedi:

– O kimin atıdı?

Dedi:

– Seydi adda bir gorbagor var idi. Onun atıdı. Heç kəs minə bilmir.

Seydi dedi:

– Ax, necə minərəm...

Seydini Hasan paşanın yanına apardılar.

Hasan paşa da ondan soruşdu:

– Bir at var, onu minə bilərsənmi?

Seydi dedi:

– Minərəm, lap canını da alaram. Mən o ata altı ay qulluq eləmişəm.

Hasan paşa dedi:

– Səni dünya malınnan qəni eləyəcəyəm. Get, o atı min. Bunu aparın o atın yanına.

Seydi dedi:

– Yox, gərək Seydinin paltarını, yarağını verəsiniz geyinəm. Yoxsa at məni öldürər.

Bəli, Seydinin paltarını verdilər geydi, yarağına qurşandı, altdan geyindi, üstədən qıfıllandı. Onu atın yanına ötürdülər. At onun üstünə cumanda Seydi ona bir sillə vurdu. Səsindən at onu tanıdı, başını qoydu Seydinin çiyinə, başladı ağlamağa, Seydi də ağladı. Pəri xanımın nökrü baxırdı. Bunu Pəri xanıma xəbər verdi. Pəri xanım gəldi gördü at da ağlayır, tat da ağlayır. Pəri xanım da ağladı. Ancaq Seydini tanımadı. Hasan xanın nökrü gedib paşaya xəbər verdi. Paşa dedi:

– Necə at da ağlayır, tat da ağlayır, Pəri də?

Pəri xanım atdan bir az aralı dayanmışdı. Seydi götürüb görək nə deyir:

Başına döndüyüm, qurban olduğum,
Seydi ağlar, səmənd ağlar, yar ağlar.
Yanıb atasına giryan olduğum,
Seydi ağlar, səmənd ağlar, yar ağlar.

Əlimə alaram xətavət sazı,
Yaxın gəl, eyləmə sən belə nazı,
Soyun qaraları, geyin qırmızı,
Seydi ağlar, səmənd ağlar, yar ağlar.

Ləblərin dönübdü şəkərə, qəndə,
Qadir Allah, bəla versin namərdə,
Biçarə Seydini qoyma şərməndə,
Seydi ağlar, səmənd ağlar, yar ağlar.

Pəri xanım Seydini tanıdı, dedi:

– Seydi, xoş gəlmisən!

Onunla əl tutdu. Seydi baxdı ki, qız həm ağlayır, həm də hirsindən tərleyib. Aldı, görək nə dedi:

Bu yarın köçünə mehman gəlmişəm,
Süzülür sinənnən tər şirin-şirin.
Bu yerlərin gözəl seyrəngahı var,
Gətirir bağçamız bar şirin-şirin,

Rüxsarın qəmərdi, dəhanın püstə,
Həsrətin çəkməkdən mən oldum xəstə,
Qoyunan başımı al dizin üstə,
Qoy verim canımı yar, şirin-şirin,

Xan Seydi söyləyər: qadan alım mən,
Əyləngilən, qol boynuna salım mən,
Layiq gör bağında bağban olum mən,
Dərim budağınnan nar şirin-şirin,

Pəri xanım istədi ki, Seydinin gəldiyini heç kəs bilməsin. Onun üçün dedi:

Seydi, sana bir  rzim var,
Dolan p nhanı-p nhanı.
Sana qurban p stani-nar,
Dolan p nhanı-p nhanı.

Seyr qibl r bildir rl r,
G z yaşını sildir rl r,
Ha bils l r  ld r rl r,
Dolan p nhanı-p nhanı.

Seyr qib  z  g lm sin,
Qapısının kims  girm sin,
El  g l bil n olmasın,
Dolan p nhanı-p nhanı.

P ri dey r dođru s z ,
Sana qurban ala g z ,
Dođanda danın ulduzu,
G l var p nhanı-p nhanı.

Seydi atı mindi, meydana t r f getm y  bařlayanda g r k P ri
xanım ona n  tapşırır:

D rin d ryaya dalıbsan,
G l qoyma, s m ndim, qoyma!
Bu meydana xoř g libs n,
G l qoyma, s m ndim, qoyma!

Çapdır s m ndimi, çapdır,
K ll d n minar  yapdır,
C hd eyl  qarıya tapdır,
G l qoyma, s m ndim qoyma!

Yerişd  s m ndim, yerişd !
S m ndin nalın g l şd !
Qazıyı mana bađıřla,
Qalanın s m ndim, qoyma!

Pəri sənin nə halındı,
Gülmü qonça dahanındı,
İndi ki, meydan sənindi,
Xan səməndin qoyma, qoyma!¹⁶

Seydi atı sürüb, Hasan paşanın qabağında dayandı, dedi:
– Paşa, sən yeddi dəfə demisən, meydanı hərlə, mən iyirmi dəfə
hərləyəcəyəm.

Paşa dedi:

– Sağ ol, oğlum, səni razı eləyəcəyəm.

Seydi atı ilə bircə dəfə meydanı hərlədi, sonra gəlib Hasan paşanın
qabağında dayandı, aldı, görək nə dedi:

Gəl sana söyləyim, ay Hasan paşa!
Səmənd at yeyəsi gəlsə neylərsən?
Əyricə qılıncı sənə vurarsa,
Səmənd at yeyəsi gəlsə neylərsən?

Hasan paşa dedi:

– Atın yeyəsi çoxdan ölüb. Atı hərlə, nəmərini al, get!

Seydi dedi:

Hayqırıb dağları qubar eyləsə,
Əgər qoşununu tarmar eyləsə,
Misir qılıncını aşkar eyləsə,
Səmənd at yeyəsi gəlsə neylərsən?

Dərin dərin dəryalara dalmışam,
Cavan canımı eşq oduna salmışam,
Mən Seydiyəm, meydanına gəlmişəm,
Səmənd at yeyəsi gəlib, neylərsən?

Söz tamam olan kimi qılıncı Hasan paşanın boynundan vurdu,
başı yerə düşdü. Əsrəmiş nər kimi özünü qoşuna vuranda Pəri xanım
qoymadı. Qarını tapıb gətirdilər, bir dəli qatırım quyruğuna bağladılar.

Təzədən yeddi gün, yeddi gecə toy elədilər. Toyun axırında bir
ustad aşiq aşağıdakı duvaqqapma ilə toyu sona verdi.

Genə gəldi bahar fəslı,
Aləmi roşən bəzənib.
Seçmə gözəllər əyninə
Geyib zərnişan, bəzənib.
Baxırsan sağa, sola,
Görürsən hər yan bəzənib.
Səf çəkib huri, mələk,
Pəriyü-qılman bəzənib.
Nasaq qılmayan dilimə.
Qoy deyim dastan bəzənib.

Baxmasın gözəllərə
Adamların bəd nəzəri.
Əndəlib nalə çəkib,
Ölməsin güldən öteri.
Naz ilə canım alan,
Olubdur dilim əzbəri.
Yaradan bir rəhm elə,
Pozulmasın bu səfləri.
Fəhm elə, diqqət elə.
Gör necə canan bəzənib.

Gözəllər tər əndama
Geyinibdir ağı yenə.
Can cəsəddən ayrılır,
Qalmaq bir tağı yenə.
Ala gözlər süzüləndə
Eyləyir nasağı yenə.
Şənini vəsf eləyim,
Bir şuxi tərhan bəzənib.

Gəzmişəm, görməmişəm
Mən bir belə gül camalı.
Gülgəz yelənli kəlağay
Bürünübdür qəddi-dalı.
Hal bilən, şirin gülən,
Ağ üzündə qoşa xalı.
Rəhm elə, mürvətə gəl,
Salma belə qilü qalı.